

БІБЛІОТЕКА
ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО
КОМІТЕТУ

Серію засновано 2002 року

Mae W. Haeber

Оксана ІВАНЕНКО

**МОЇ КАЗКИ
І МОЇ ДОРОГІ
ВЧИТЕЛІ**

Спогади, казки

Київ
«Веселка»

Тернопіль
«Навчальна книга – Богдан»

2013

УДК 821.161.2
ББК 84 (4УКР)
I-18

ВИДАВНИЧА РАДА
«Бібліотеки Шевченківського комітету»

Б. І. Олійник (*голова ради*), Л. І. Андрієвський,
С. А. Гальченко, В. О. Гуцал, Д. Й. Іванов,
В. В. Костюченко (*заступник голови*), А. І. Мельник,
А. Л. Мураховський, О. О. Сизоненко, В. Я. Стадниченко

До цієї книжки увійшла відзначена Шевченківською премією збірка спогадів відомої української дитячої письменниці «Завжди в житті», а також її казки. Оксана Іваненко розповідає про свій довгий і цікавий літературний шлях, зустрічі, тривалі творчі взаємини з видатними людьми, письменниками, діячами культури нашої доби – Павлом Тичиною, Максимом Рильським, Антоном Макаренком, Корнієм Чуковським, Іваном Козловським та багатьма іншими.

Переважна більшість світлин з особистого архіву письменниці друкується вперше.

Малюнки
Олександра Кошеля

ISBN 978-966-01-0320-7 (серія)
ISBN 978-966-01-0574-4 («Веселка»)
ISBN 978-966-10-3259-9
(«Навчальна книга – Богдан»)

© Видавництво «Веселка», 2012

СПОГАДИ

ВІД АВТОРА

Ці мої нариси зовсім не літературні портрети, не літературознавчі розвідки, не біографії видатних людей. Це спогади про себе саму, про свою працю, про незабутні зустрічі з людьми, котрі назавжди увійшли в моє життя, вплинули на мій шлях, на мій ріст, на моє загартування. Тому не дорікайте, що в них, цих нарисах, багато про себе. Звичайно, ця книга мемуарного жанру, почасти автобіографічна. Автобіографічний роман я ще мрію написати. Це не так легко. Навіть Гете казав, що для того, аби написати автобіографію, від письменника вимагається майже неможливе, а саме: щоб письменник знав себе і свою добу.

А втім, це «неможливе» вабить і тягне до себе багатьох; здебільшого про своє життя пишуть, цілком природно, вже на схилі літ — «підводячи підсумки». Так і назвав свою автобіографічну книгу відомий майстер сучасної західної літератури Моем, і, звичайно, цей жанр має багато видів і відтінків. [...]

Та можна лічити й лічити сучасні книги мемуарного жанру, що в наші дні якимось особливо захоплюють читачів, як і вся документальна література.

Коли в юності я починала писати казки, думала: казки — це найважчий жанр, найобмежуючий, хоча нібито й дає волю й простір фантазії і уяві.

«Е, зовсім ні,— думала я пізніше, зробивши перші кроки на Тарасових шляхах. — Історико-біографічний — це найтрудомісткіший, найвідповідальніший жанр і якої праці вимагає! Тисячі сторінок треба перечитати в бібліотеках, стільки справ перегорнути в архівах, стільки міст треба самій подивитися, стільки місць відвідати».

А втім, хіба не найважче написати твір про сучасність — чи то роман, чи повість. Адже тут треба знати не тільки минуле, щоб зрозуміти сучасне, не тільки бачити і самому

переживати його, а вгадати мрії про майбутнє, вловити настрої, прагнення, неспокій, невдоволення молодшого покоління. [...]

Все, зрештою, важко писати, коли пишеш щиро і чесно і коли не можеш не писати. В одному листі до мене Микола Тихонов зауважив: «Сюжеты должны сжиться с Вами так, чтоб не отодрать с мясом».

От і я не могла не написати цих спогадів, хоча і безсюжетних, і, може, в них деякі деталі, події для інших і малопомітні, і не важливі, як оті незримі ниточки між людьми. Все лишає глибокий слід, і всім хочеться поділитися. Як же не написати про тих людей, які дороги не лише мені одній, а тисячам. А мені пощастило зустрітися з ними, спілкуватися, працювати, з деякими стати навіть друзями, подовгу листуватися... Це мій скарб, моє найдорожче багатство, і я ділюся ним з усіма, не мудрствуючи лукаво.

ЗАВЖДИ В ЖИТТІ

У своїй книзі «Героїчні життя», присвяченій Бетховену, Мікеланджело і Льву Толстому, Ромен Роллан писав:

«Великі душі – як високі гори. Вітер їх овіває, хмари огортають, але там дихається краще і глибше, ніж десь. Повітря там таке чисте, що змиває з серця всі плями, і, коли хмари розходяться, з високості бачиш весь рід людський».

«Я не запевняю, – додає він, – що більшість людей може жити на цих верховинах. Та нехай раз на рік вони підіймаються туди в паломництво. Там вони відновлять дихання своїх легенів і кров своїх вен. Там, у височині, вони відчують себе ближчими до Вічності. Потім вони знову спустяться на життєві низини з серцем, загартованим для щоденних битв».

У знаменні великі дати і ми звертаємось знову до тих, що були для нас і лишаються такими вершинами; ми намагаємось дужче осягнути, зрозуміти глибину і велич їхніх думок, діяльності, всього життя, звершень і нездійснених прагнень, усього того, що було скеровано на боротьбу за світле щастя всього людства, правду і справедливість, братерство і мир на землі.

Такі дати стають святом наших душ.

Такі дати – ще й свято нашої пам'яті, бо життєвий шлях кожної людини не можна простежити, згадати без життєдаючого впливу великих творців передової когорти, великих гуманістів, в якій би галузі діяльності не проявився їхній геній. Серед таких «вершин» бентежно, вабливо і прекрасно височить «великий письменник землі руської» Лев Миколайович Толстой. І тому для мене, як для мільйонів людей, і співвітчизників, і людей багатьох країн світу, це ще якимось моє особисте свято, свято моєї пам'яті.

Хіба можна забути те, що трапилось уперше в житті? Перший день у школі. Перший запис до бібліотеки. Адже все це як перша любов! Перше читання «Війни і миру»...

Та ще задовго до дивовижного чарівництва «Війни і миру» цей незвичайний письменник увійшов у моє життя, злив-

ся з моїм життям раніше, ніж я вивчилася сама читати, хоча я вивчилася читати рано – в чотири роки. Але я не могла б сказати, коли вперше почула його оповідання, пізнала його обличчя, так само, як це неможливо було б сказати про хвилюючі співи «Реве та стогне», «Заповіт», «Садок вишневий» і журливий погляд Тараса Шевченка на великому портреті над піаніно. Не було для цього «вперше» – це було «завжди».

По-різному входять письменники в життя людини і по-різному стають учителями, друзями, рідними.

У мене було дуже щасливе дитинство. Письменники, книги – це було щось невід'ємне од життя всієї сім'ї. Перше, що я бачила, почавши ходити, на стінах між фото родичів, знайомих і друзів, – портрети і фото письменників – і скрізь, в усіх кімнатах, великі й маленькі фото Льва Толстого. Висіли репродукції відомих портретів Крамського, Рєпіна. Пам'ятаю босого Толстого, Толстого в полі на оранці, Толстого за письмовим столом. У кабінеті батька, на маленькій тумбочці коло ліжка, навіть великий скульптурний бюст – мені він здався живим. Чому так багато зображень саме цього діда? Маленькою я зупинялась і подовгу розглядала їх. Він здався якоюсь старійшиною у роді – інакше чого б його картки скрізь вішали! Для мене взагалі всі речі довгий час були живі – одні доброзичливі, інші небезпечні, а що вже казати про портрети, особливо бюст.

Звідусюди він дивився на всіх нас і все знав.

Особливо це стало відчутно, коли я трохи підросла і дізналась, що всі оті оповідання, які я слухала сотні разів, написав саме цей дід. А дитячі його оповідання я, ще й не вмючи читати, знала напам'ять. І як Ваня потай з'їв сливу, і як недобре, коли товариша в біді лишають, і як батько-садівник учив синів жити й працювати. Я щоразу мало не плакала, слухаючи про лева та собачку, і хвилювалась, хоча знала, чим закінчиться велика повість «Кавказький полонений».

Це нікого не дивувало, а було цілком природним. У матері, вчительки школи в хлоп'ячому приюті «Дома трудолюбия», було ще багато учнів «на дому», часто і «трудолюбці» перед іспитами приходили підучитися. Мамі завжди допомагала старенька бабуся, і я дійсно сотні разів прослухувала, сидячи на маленькому ослінчику в ногах у бабусі, як учні

1. Володимир Затонський –
нарком освіти УРСР (1933–1938)

2. Із сином

А ЩЕ БУЛИ ЛИСТИ

«Она сидела на полу и грудю писем разбирала», – ці рядки Тютчева згадав Микола Семенович в одному зі своїх листів, правда, з інших причин і в іншій ситуації. Він писав тоді свою книгу спогадів і розбирав гору своїх же записок, виступів, давніх творів.

А я згадую цей вірш, сидячи на підлозі на килимі перед купою його власних листів, перечитуючи їх, – понад триста листів! – і відчуваю, як завжди відчувала, одержуючи їх, наскільки ще важчим було б моє життя без цих листів, довгих і коротких, без цих телеграм, святкових привітань з притаманною йому щедрою сердечністю. Вони підтримували мене, не давали місця зневірі в праці, безнадійному суму в біді, були дружнім, міцним потиском руки через відстань. Відстань не лише територіальну, географічну, а й нашого становища в житті, в літературі...

Щасливий випадок, несподіваний збіг обставин дали мені можливість стати адресатом цих листів, які потроху перетворилися не лише на підтримку друга, а на якийсь своєрідний літопис, сторінки з творчого життя автора, з історії нашої літератури. Бо ж це не просто «звіти», як називав сам Микола Семенович листи після своїх незвичайних подорожей, зустрічей. Певне, він відчув, як я берегтиму цей скарб, і, як іноді радіють вдячному слухачеві, так він зрозумів, які співпереживання викликатимуть його листи, це й породить, – я знала напевне, – шире, дружнє довір'я.

Я обов'язково надрукую їх усі підряд, бо живі сторінки видатного сучасника знаменної доби, величних подій дають часто кількома рядками непорівнянно яскраву картину, розбуркують цікавість, зосереджують увагу. А зараз я обмежуюсь лише невеличкою частиною їх, що малюють наше знайомство, дружбу...

Познайомила нас, – читач уже знає про це, – моя незабутня «названа мати» Ольга Дмитрівна Форш.

– Чудова квартира, – пищала вона, – саме для мене, мені небагато треба!..

Увечері прилетіли синички.

– Цві! Цві! – зацівікали вони стурбовано. – Хто в нашій хатці?

– Хи-хи! – захихикала миша і показала гострі зуби.

Злякані і схвильовані вкрай синички швидше подалися до дядька дятлика.

– Яке нахабство! – обурився він. – Негайно треба сказати бабусі сові – миші бояться її найдужче. Ач які!

Бабуся сова саме збиралася на лови. Вислухавши дятлика і синичок, вона так заблимає круглими очима, що синички перелякалися і сховалися за дятлика.

– Цю мишву треба нищити, нищити, нищити! – проговорила сова, замахала великими крилами і полетіла покарати нахабну загарбницю.

Миша, прогнавши синичок, спокійно висунулася і задоволено оглядала все навколо.

– А! Ось вона! – почулося раптом, і не встигла вона сховатися, як гострі пазурі схопили її. Над нею заблищали круглі очі – і вона навіть не писнула, як сова потягла її в своє дупло.

Розчулені синички з радістю повернулися в своє помешкання.

Треба було поспішати, адже ж весна, справді весна наступала!

– А! Вже весна! – прошепотіла гусинь у своїх гніздах і одна по одній почала виповзати і підкрадатися до бруньок.

– Дивись! Дивись! Гусинь! – закричала перелякана дівчинка.– Вона їсть бруньки! Що нам робити?! – і вона побігла покликати старшого брата.

– Рятуйте! Рятуйте! – замахала в розпачі гілочками яблунька. – Адже в мене мусять бути цього року яблучка! З бруньок будуть квіти, а з квіток яблука. Діти так гляділи мене, що ж я їм подарую?!

Гусені було байдуже і до квіток, і до яблук, і до дітей. Та тільки підкралася одна гусениця, велика, волохата, до яблуневої бруньки, як маленька блакитна пташка міцно дзьобнула її.

– Рятуйте! Рятуйте нашу яблуньку! – закричала смілива пташка. І всі синички накинулися на гусинь.

– Спасибі! Спасибі! – шепотіла яблунька, і, ніби в подяку, бруньки на ній розкривалися в чудесні рожево-білі пахучі квіти.

А діти сповістили всіх товаришів, зібрали відерця і вийшли другого дня із старшими збирати гусінь.

– Ну, ми проспали! – засміявся старший брат-школяр. – Синички за нас усю роботу зробили. От ваша яблунька і врятована. Тепер тільки обмажемо дерева, щоб комашня на них не лізла.

– Коли б не синички, яблунька загинула б, – сказала дівчинка.

– А коли б не ви, загинули б узимку синички. От як треба дружити: друзів берегти, а їхніх ворогів нищити! – сказав старший брат. – За це яблунька подарує вам яблучка.

– А звідки ж узялася ця противна гусінь? – спитав хлопчик.

Як хотіла про все розповісти яблунька! І про красивих метеликів, і про гусінь, і про мишу, і про kota, і про лихих хлопчиків з рогатками! Вона все бачила і пережила сама.

І вітер бачив і знав. Він і зараз повівав і шепотів яблунево-му листячку:

– Я ж казав, я ж казав...

Але, мабуть, і старший брат знав про все, бо він розповів докладно малятам, так само, як я вам.

З М І С Т

СПОГАДИ

<i>Від автора</i>	6
Завжди в житті	8
Мої «Гарасові шляхи»	22
Моя «Марія»	48
Учитель з великої літери	72
Названа мати	88
Мої казки і мої дорогі вчителі	120
Мій уральський друг	148
Рідні діти	156
А я й о го зустріла...	162
Наш майстер корабля	188
Добре серце	204
Чуйна людина	208
Знавець дітей, пташок та звірят	212
Чарівник співу	218
«Молодший брат» – Ігор	226
Живий герой дітей	244
Вечір у наркома	250
А ще були листи	256

КАЗКИ

Кисличка	352
Казка про маленького Піка	360
Казка про білочку-мандрівницю	370
Про братика-ведмедика	376
Що трапилось у саду	384

Літературно-художнє видання
«Бібліотека Шевченківського комітету»

Серію засновано 2002 року

ІВАНЕНКО Оксана Дмитрівна

**МОЇ КАЗКИ
І МОЇ ДОРОГІ ВЧИТЕЛІ**

Спогади, казки

Упорядкування, текстологічна підготовка
Татарінова Віктора Володимировича,
Рогач Галини Василівни

Упорядкування світлин
Бойко Ірини Трохимівни

Малюнки
Кошеля Олександра Івановича

Головний редактор *І. Т. Бойко*

Редактор *Г. В. Рогач*
Художній редактор *В. І. Зайцева*
Коректор *М. З. Волович*
Комп'ютерна верстка *Л. М. Рубан*

Підписано до друку 15.11.2012. Формат 84x108/32.
Гарнітура Dutch. Друк офсетний. Умовн.-друк. арк. 21,0.
Обл.-вид. арк. 21,6. Тираж 500 пр. Зам. № 1348

Національне видавництво дитячої літератури «Веселка»
Мельникова, 63, Київ, 04050, тел. 483-95-01.

E-mail: veselka@ukr.net
www.veselka.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК№3972 від 08.02.2011

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»,
а/с 529, Тернопіль, 46008

www.bohdan-books.com; office@bohdan-books.com
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК № 370 від 21.03.2001

Віддруковано у видавництві «Навчальна книга – Богдан»,
пр. С. Бандери, 34-а, Тернопіль, 46002,
тел/факс (0352) 43-42-62, 52-06-07

I-18

Іваненко О. Д.

Мої казки і мої дорогі вчителі : спогади, казки : / Оксана Іваненко ; упоряд. В. Татарінова, Г. Рогач ; упоряд. світлин І. Бойко ; мал. О. Кошеля. – К. : Веселка; Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 398 с. : іл. – (Б-ка Шевченківського комітету)

ISBN 978-966-01-0320-7 (серія)

ISBN 978-966-01-0574-4 («Веселка»)

ISBN 978-966-10-3259-9

(«Навчальна книга – Богдан»)

До цієї книжки увійшла відзначена Шевченківською премією збірка спогадів відомої української дитячої письменниці «Завжди в житті», а також її казки. Оксана Іваненко розповідає про свій довгий і цікавий літературний шлях, зустрічі, тривалі творчі взаємини з видатними людьми, письменниками, діячами культури нашої доби – Павлом Тичиною, Максимом Рильським, Антоном Макаренком, Корнієм Чуковським, Іваном Козловським та багатьма іншими.

Переважаюча більшість світлин з особистого архіву письменниці друкується вперше.

УДК 821.161.2

ББК 84 (4УКР)